

Kuninkaanportti

Rakennushistoriaallinen katsaus

Antikvaarisia havaintoja korjaustyön ajalta v. 1972

31

1973

Ulla-Riitta Kauppi

KUNINKAANPORTTI

RAKENNUSHISTORIAALLINEN KATSAUS

Kuninkaanportti sijaitsee Suomenlinnan Kustaanmiekan itärannalla suuntautuen koilliseen. Se on rakennettu vuosien 1753-1776 välillä linnoituksen monumentaalisimmaksi portiksi Ruotsin kuningas Adolf Fredrikin kunniaksi, joka vieraili linnakkeessa v 1752 nousten maihin 19.6. Kuninkaanportin paikalla.

Ruotsalainen aika

Ensimmäinen rakennusvaihe vv 1753-1754

Kuninkaanportti on luonnosteltu ensimmäisen kerran vuoden 1753 yleisasemakaavaan (Kungs Porten). Tällöin se on merkitty vain pääpiirteissään ääriviivoilla. Työselostukseen on merkitty seuraavaa:

Gustafs Swärd:

- A) Berget utanför Bast Carplan escarperad och deraf
glacien b
- c) Planerad kring Caponieren Coyett
- d) Stora place d'armen som sprängs och planeras
- e) Retranchements grafwen som sprängs
- f) Stenbatterier
- g) Place som jordfylles

h) Glacefoten som skall sluta fästningen

i) Kungs Porten och trappan

Samana vuona, 1753, Kuninkaanportti on yksityiskohtaisesti kasematteineen merkitty yleiskarttaan. Työselitykseen on merkitty seuraava:

- a) Rethanchements graven
- b) Sten Trappan ifrån Porten upp i fästningen
- c) Stenbatterier färdige
- d) Dito utkagde fyllte
- e) Dito hwalfde
- f) Graven utanför Bastion Carpelan sprängd till halva diup med sin Glacis fülle af oduglige ofwerlefwor
- gh) Det stycket af utanwärcet som är uppmuhtrat och fyllt ifrån grund b i det stycket som i år är planerat
- k) Kungs Porten l m den delen av Starandverckets bröstvärn som i år är gordt
- p) Corps de guardiet i Strandvärcket och g j ammunition emellan.

Utanvärcket och Strandvärcket, hwilcken komma att byggas.

valokuva

VALO-KUVA

Samana vuonna (20.11.1753) Ehrensvärd on laatinut von Spån-
genin kanssa Kuninkaanportin julkisivupiirustuksen. Portti
on suunniteltu siten, että se nousee jyrkästi merestä miltei
merenpinnan tasolla sijaitsevien portaiden ollessa puoli-
pyöreänä sen edessä. Näin ollen nousu porttiaukolle ei suuren
korkeuseron takia ole ollut mahdollinen. Porttiin ei siis
alkuvaiheessaan kuulunut porttiaukolle nousevia portaita.
Portin päälle on suunniteltu kiinnitettäväksi kolmen kruunun
kilpi. Julkisivuun kuuluvat muistolaatat on niinikään täl-
löin merkitty nykyisille paikoilleen.

valokuva

VALO-KUVA

valokuva

VALO-KUVA

valokuva

VALO-
KUVA

Ilmeisesti suunnitteluvaiheen ajalta ovat peräisin kaksi päiväamätöntä - käsialasta päätellen Ehrensvärdin omaa luonnosta. Ranskalais-klassista yleisvaikutelmaansa lukuunottamatta luonnokset poikkeavat niin Kustaanmiekalle sijoitukseltaan kuin ulkoasultaankin toteutetusta ratkaisusta. Vuonna 1756 Kustaanmiekan rakennustöistä on tehty seuraava työselostus:

Sten Batterierna wid utanvärckett von Spången är i åhr färdige, och grafven utanför Bastion Carpelan Sprängd.

Vuoden 1759 työselvityksen on Kustaanmiekan osalta merkitty seuraava:

Träholfven uti öfhren facen af Bastion Carpelan äro bort och stenfolf inlagde i nun för fedde med ransknar.

Vuonna 1761 työpiirustuksiin on merkitty seuraavaa:

Det med gul brunt unlagde är i åhr planerad och städad. Caporienen Delvig är Rundt i Kring Revaterad med hårdt brändt Tegel och fogorna utstrukne.

Toinen rakennusvaihe vv 1774-1776

Vuoden 1774 työpiirustuksiin on Kuninkaanportti merkitty varustettavaksi portain jotka nousevat aiemmin rakennettujen portaiden jatkeena porttiaukon tasalle.

Piirustuksessa vuodelta 1774 mainitaan:

Dett Liusa Röda Profil och Plan äro förut upförda Murar, dett Mörkare Röda i Profil och Plan visar hvad i är blivit murat. Dett mörckbruna Profilen samt liusare i plan visar hvad som i Grafven och på Apparellen blivit Fylldt och planerat.

N. Mannerskatz.

Portaiden rakennustyöt lienevät valmistuneet v. 1776, jolloin Kuninkaanportti on saanut ruotsalaisaikaisen asunsa.

PIIRUSTUS
piirustus no 1

Vuodelta 1775 on säilynyt yksinomaan Kuninkaanporttin esittävät piirustukset. Ne ilmentävät täydennystöitä = lisäportaitten rakentamista.

valokuva VALO-
KUVA

Selityksessä mainitaan seuraavaa:

- A) Plan af huggen Sand Sten
- B) Nedre Trappan af huggen Sand Sten
- C) Apparelle
- D) Trappa af huggen Sand Sten
- E) Grafroces
- F) Yttra porten hvilken då han nedfalles till brygga öfvar grafven
- G) Sture Port som då han är upphissat tianar till Communications brygga mellan båda Vallgångarna
- H) Mindre Communications port
- I) Gråstenspelare som i upp cylinder hvaräfter löper

Allekirjoittaneet Joh Tandefelt, Alfred Wadman, C N Wahberg

Vuonna 1776 laadittu Kuninkaanportin valmistuneista töistä leikkaus ja julkisivun piirustus, Selityksessä mainitaan:

Det med starckare Färg anlagde är de Arbeten, som i år blifvit förfärdigde.

De liusare färgen bemerka förut gjorda arbeten.

Allekirjoittaneet ovat kuten vuoden 1775 piirustuksissakin Joh Tandefelt, Alfred Wadman, C N Wahberg.

Venäläinen aika

Rintavarustuksen korotus ja korjaustyöt v 1818

346

346

Vanhimmat venäläiset Kuninkaanporttia (Королевский Порта) esittävät piirustukset on päivätty 29.3.1818 (ins evltn Stojanov?).

PIIRUSTUS
piirustus no 2

Piirustukset on laadittu työsuunnitelmaa varten.

Selityksessä mainitaan seuraavat työt:

- 1) liuskakivipäällystys ja kivityö
2. puutyö
3. rintavarustusten korjaus

Liuskakivipäällystystä tehtäessä ylätasoa on korotettu kahdella harmaakivikerroksella.

Puutyö on ollut laskusiltojen korjaus tai uusiminen.

Rintavarustusten korjaus on tapahtunut ylätason pihanpuoleisella seinustalla.

Ruotsalaisella ajalla kiinnitettäväksi suunnitellun kolmenkruunun kilven paikalle on merkitty kiinnitettäväksi venäläisen kaksoiskoikka ja

Huom!

No 349 puuttuu arkistosta.

No 356:ksi merkittyn kronologisesti virheellisessä järjestyksessä. Käännös puuttuu arkistosta.

Käännös suunnilleen:

Kuninkaanportin ja laiturin seikkaperäinen pohja ja leikkaus osoiteukineen porraskivien kunnollisesta kiinnittämisestä vuonna 1830/URK

Pienempiä korjaustöitä vv 1831-1851

- 356a 356a Vuonna 1831 on merkitty Kuninkaanportin ylempien portaitten kiviä korjattavaksi.
- Vuonna 1847 on merkitty korjattavaksi rannassa olevia portaita ja niiden edustalla olevaa luiskaa. Reunus on varustettu kahdella rautaisella laitteella joihin voidaan kiinnittää vene tai laiva.
- (17.3.1847 ins evltn Engel
ins alil Kašnits
ins vänrikki Titov
ins vänrikki Petrov)
- Vuonna 1851 on merkitty Kuninkaanportin sisäpuoliset ja osittain ulkopuoliset hajoneet muurit.
- Hajonneeksi on merkitty portin pihanpuoleinen sivusta sekä Vallisaaresta katsoen oikea etusivusta.
- 351 351 Korjaustyöt lienee suoritettu piirustuksen päiväyksen aikoihin 27.8.1851.
- (ins kapt Spitsel
ins alil Vitkonkskii)
- Portaiden tuhoutuminen Krimin sodan pommituksessa v 1855.
- 352 352 Kuninkaanportin alempi portaikko tasanteineen tuhoutui osittain 24-25.8.1855 (venäläinen ajanlasku). Luhistuma on selityksen mukaan tapahtunut kahden yön aikana. Kännöksessä mainittu "kahden vuoden aikana" Käännös virheellinen. 1104 = 4/1
- (ins ltn Suiskii)
- 353 353 Sama selostus 25.8.1855
- (ins evltn Pasipkin)
- 354 354 Luhistuma on tapahtunut Krimin sodan pommituksessa.

Tuhoutuneiden portaiden korjaus v 1858

PIIRUSTUS
piirustus no 3

Vuonna 1858 luhistunut laiturin on merkitty korjattavaksi siten, että alemman portaiden pömpö on merkitty poistettavaksi sekä tasanne koverrettavaksi Kunninkaanporttiin päin sekä varustettavaksi tukimuurilla tms kiveyksellä.

4.1.1858

Pienempiä muutostöitä v 1878

Vuonna 1878 on pihan kaksi kasemattiaukkoa merkitty muuratavaksi tiilin ja varustettavaksi ovin ja ikkunoin. Kulku muihin kasematteihin on suljettu tiilimuurauksella.

Kasematit on varustettu puulattioin (sekä mahdollisesti puisin välikatoin?).

12.12.1878

(ins kenraali majuri Frolov)

(huom liitteenä insinöörikomennuskunnan raporttiin no 1950, raporttia ei tässä yhteydessä tutkittu/URK)

Sama työpiirustus 12.12.1878

ins kenrl maj Frolov

ins ali ltn Sparrin

ins ali kapt Sukov

ins kapt Keppen

ins kapt Basevets

sot ins ev Benard

Suomalainen kausi

Graniittiportaiden rakentaminen v 1925 ja nostosillan korjaukset v 1947 ja v 1955

PIIRUSTUS

piirustus no 4

Lähellä veden rajaa oleva graniittiporras rakennettiin Ruotsin Kuningas Kustaa V:n vastaanottojuhlallisuuksia varten 1925.

Kesällä v 1947 portti varustettiin uudella, vanhojen piirustusten mukaan tehdyllä nostosillalla. Nostosilta uusittiin toistamiseen kahdeksan vuotta myöhemmin.

ANTI-KVAARISIA HAVAINTOJA KORJAUSTYÖN AJALTA V 1972

- valokuva VALO-KUVA Kuninkaanporttin korjaustöihin ryhdyttiin kesällä 1972 purkamalla muurien pullistuneet osat niiden kiinnittämissä alkuperäiseen asentoonsa. Ennen purkutöihin ryhtymistä kivet numeroitiin, mitattiin ja valokuvattiin.
- valokuva VALO-KUVA Puretut osat merkitty piirustuksiin.
- mittaus, MITTAUS Portin sisäpintojen kivet asetettiin takaisin paikoilleen.
- piirustus PIIRUSTUS Mitään valutöitä ei suoritettu kesällä 1972.

Ylätason alkuperäinen taso.

- piirustus no 2 PIIRUSTUS Portin sisäpintojen purkutöiden yhteydessä löytyi alkuperäinen ruotsalaisaikainen ylätaso, joka ilmeni ohuena pikerroksena n 15-20 sm nykyistä tasoa alempana.
- valokuva Ylätason korottaminen on tapahtunut v 1818 venäläisten toimesta.

Ruutiaukot.

- mittaus, MITTAUS Ruotsalaisaikaisen ylätason paljatuessa löytyivät pihanpuoleisten portinpielleen molemmilta puolilta alkuperäiset ruudinsavuaukot. Aukot oli peitetty ylätason venäläisten korjaustöiden aikaan v 1818.
- piirustus PIIRUSTUS

Ruutiaukot merkitty piirustuksiin.

Vesikanavat.

Kaivo.

Ylimääräisiä maakerroksia poistettaessa kasemateista paljastui pihapuolen oikean kasematin edestä harmaakivin kivetty, suorakaiteen muotoinen, halkaisijaltaan n 60-70 sm suuruinen kaivo. Kaivosta poistettiin maata ja sen havaittiin olevan ainakin 4 m syvä. Säästeiden vuoksi kaivamista sen pidemmälle ei voitu jatkaa. Kaivosta löytyi ruotsalaisaikaisia palloluotteja ja ruutiaukon rassi. Löydöt olivat 15-2 m syvydessä maan pinnasta.

Kanavat.

Kaivoon havaittiin laskevan kasemattirivistön suunnasta (siis kaponierien Delvig ja Boije) suorakaiteen muotoisen, halkaisijaltaan n 25-30 sm suuruisen harmaakivetyin kanavan.

Kanava yhtyi kaivoon n 50 sm maanpinnasta.

Kaivosta lähti edelleen samansuuruinen harmaakivetty kanava suuntautuen Kuninkaanportin alitse n 1 m maanpinnasta.

On mahdollista, että kaivoon liittyy vielä muitakin kanavia koska kaivon pohja täytyi kaivattaessa kirkkaalla vedellä. Löytöjen suorittamista häyttasi kaivon pohjalla oleva puu, joka oli tunkeutunut seinämäkivien väliin n 4 m syvydessä. Puuta ei pystytty poistamaan eikä sen tarkoitusta sekä alkuperää pystytty selvittämään. Puun ikää ja laatua ei pystytty määrittelemään.

Samankokoinen kanava paljastui kaivattaessa esiin pihasivun vasemmanpuoleista tukimuuria.

Kanava kulki n 1,7 m syvydessä laskeutuen bastioni Lantingshausenilta Kuninkaanporttia kohti. Kanava oli muurattu harmaakivestä peruskallion päälle. Bastioni Lantingshausenin

valokuva

VALO-KUVA

piirustus no 5

PIIRUSTUS

piirustus no 5

PIIRUSTUS

valokuva

VALOKUVA

piirustus no 5

PIIRUSTUS

valokuva

VALOKUVA

päällä oleva kaivo liittyyne k o kanavaan.

Kanavan yhteydestä ei tehty esinelöytöjä.

Kaivoon liittyvän kanavan katkelma paljastui pohjatason kasematista ylimääräisiä maakerroksin poistettaessa. Kanava oli rakennettu harmaakivilaatoista peruskallion päälle. Se oli halkaisijaltaan n 60-70 sm. Kanavassa havaittiin runsaasti tippikivimuodostusta. Sen pohjalla virtasi kirkas vesi mereen päin.

Yhteenvedo kaivosta ja kanavista.

Kaivoa ja kanavia ei esiinny missään ruotsalaisessa eikä venäläisissä piirustuksissa. On selvää, että ne on rakennettu Kuninkaanportin rakennustöiden yhteydessä v 1753 ennen varsinaista porttirakennusta.

Vastaavia kanavia on rakennettu ainakin seuraavissa paikoissa:

Tenalji von Fersen - bastioni Hamilton

(liittynyt kaleeritelakan vedenpoistolaitteistoon)

Palmstiernan kasarmi (vedenpoisto kasarmipihasta Tykistölahteen) Kuninkaanportilla tehtyjen löytöjen perusteella lienee ilmeistä, että koko Kuninkaanportin piha on kana-voitu ja vettä mahdollisesti käytetty juomavetenä.

Kaponierien Delvig ja Boije korjaustöiden yhteydessä v 1949.

valokuva VALOKUVA Niiden alta paljastui vastaavia kanavia jotka saattavat olla yhteydessä v 1972 löydettyihin kanaviin.^{x)} Ammuslöydöt kasematista, samasta kasematista, josta paljastui miehen mentävä vesikanava löytyi pintamaata poistettaessa 7 (seitsemän) tykinammusta (korkeus 55 sm, halkaisija 18 sm).

x) Prof Lars Petterssonin tiedonanto.

alokuva VALOKUVA Ammukset oli asetettu lomittain siten, että joka toisen kärki oli kohti kanavaa, joka toisen kohti kasemattimuuria. Löydön laadun vuoksi paikalle kutsuttiin välittömästi SlRtR:n aseteknikko Kuronen joka suoritti ammusten aukaisun todeten ne tyhjiksi. Ammusten todettiin olevan peräisin n v 1900 joten löytöpaikan (lähellä Vallisaarta) ja sen selvän kätköluontoisuuden vuoksi voidaan olettaa ammusten olevan peräisin v 1906:n kapinallisten jäljiltä. Ammukset parafinoitiin ja numeroitiin.

(1669/1-7) ja talletettiin seuraaviin paikkoihin:

2 kpl B 41:n edustalla

3 kpl Suomenlinnan työsiirtolan toimistoon edestalla (C 86)

3 kpl Santahaminassa, SlRtR:n esikunnan edustalla.

Rautatapit ja kaiteet

Kuninkaanporttiin liittyvien muurien kasematit lienevät jo ruotsalaisella kaudella varustettu rautaisin ovensaranoin (kuten esim Bastioni) Höpken).

Saranat ovat edelleen pääosiltaan paikoillaan.

Portaitten kaiteet ja saranatapit lienee uusittu suomalaisella kaudella portin puuosien korjaustöiden yhteydessä v 1947.

Hajalöydöt

Pintamaata poistettaessa paljastui hajalöytöinä venäläisen sotilaspuvun nappeja.

Yhteenvedo Kuninkaanportista:

Kuninkaanportti on saanut ruotsalaisaikaisen asunsa kahdessa rakennusvaiheessa. Ensimmäisen vaiheen aikana v 1753-1754 rakennettiin portti ympäröivine muureineen ja meren pinnasta nousevine portaineen. Toisen vaiheen aikana v 1774-1776 rakennettiin täydennyksenä porttiaukolle nousevat portaat. Venäläisellä kaudella portin rintavarustusta korotettiin (v 1818) sekä suoritettiin pienempiä korjaustöitä muureissa. Krimin sodassa v 1855 tuhoutuneiden portaiden tilalle rakennettiin uudet, sisäänpäin kaarevat portaat, jotka suomalaisten toimesta 1924 poistettiin graniittiportaiden tieltä. Myös nämä graniittiportaot ovat tuhoutuneet. Jäljellä ovat siis kolmen eri rakennushistorialisen vaiheen osat.

- 1) Portti muureineen v 1753-1754 (lukuunottamatta merenpinnasta nousseita, v 1855 tuhoutuneita portaita)
- 2) Porttiaukolle nousevat portaot v 1774-1776
- 3) Korotettu rintavarustus v 1818

Eri aikakausien jäänteitä kuten katkelmia sekä ruotsalaisista, venäläisistä että suomalaisista porraskonstrukteista on havaittavissa rannassa ja meressä Kuninkaanportin edustalla. Vesikanavat kaivoineen paljastuivat odottamatta korjaustyön aikana.

Koska Kuninkaanportti on rakennettu Viaporin ripeämmän ruotsalaisen rakennusvaiheen aikaa v 1748-1757, jolloin työ lienee taloudellisista ja sotilaspoliittisista syistä ollut perusteellisempaa, ilmentävät kanavat kenties ainutlaatuisia suunnitelmallisuutta linnoituksessa.

Löydöllä on siinä määrin suuri historiallinen ja rakennustekninen arvo, että sen tarkempi tutkiminen (paljastaminen kokonaisuudessaan) lienee paikallaan. Koska pommitusvauriot

rajoittuvat Kuninkaanportin portaisiin, on oletettavissa, että kanavat ovat saatettavissa toimintakelpoiseksi salaojiksi.

(liitteet tutkimusmapissa)